

تعیین استراتژی‌های توسعه پایدار در نفت شهرها (مطالعه موردی: نفت شهر آبادان)^۱

صادق بشارتی فر

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

اسماعیل قادری^۲

استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

زهرا پیشگاهی فرد

استاد جغرافیای سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۰۷/۱۸

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۰۵/۰۲

چکیده

در میان انواع شهرها، شهرهای استخراجی (نفت) دارای ویژگی‌های خاصی از جمله تمرکز بالای فعالیت‌های صنعتی و معدنی، آلودگی‌های بالای زیست محیطی و مسائل اجتماعی ناشی از مهاجرت‌های شغلی و دوگانگی فرهنگی است که می‌تواند مسئله ناپایداری را در ابعاد زیست محیطی، اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و کالبدی در محیط این نوع شهرها به وجود آورده یا تشدید نماید. به همین دلیل توجه به پایداری توسعه شهرهای نفتی و تنوع‌بخشی به اقتصاد آن بر اساس اتخاذ رویکردها و الگوهای مناسب توسعه شهری ضروری به نظر می‌رسد. روش تحقیق تلفیقی از روش کمی و کیفی است که از طریق ابزار پرسشنامه، مطالعات اسنادی و کمی سازی عوامل استراتژیک انجام شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد آبادان به‌عنوان شهری وابسته به نفت با چالش‌های استراتژیک میان هزینه و منافع روبه‌روست. که اقتصاد تک بعدی یا عدم تنوع اقتصاد شهری وابستگی اقتصاد آن به منابع تجدید ناپذیر با فرایند نهی سازی روزافزون از مهم‌ترین ضعف‌ها و تهدیدهای آن است و در مقابل ظرفیت‌های بالای توسعه منطقه آزاد تجاری- صنعتی آزاد اروند کنار، مرز آبی با کشورهای حاشیه خلیج فارس جهت مبادله تجاری و بازرگانی و خدماتی و توسعه گردشگری از مهم‌ترین نقاط قوت‌ها و فرصت‌های فراروی شهر در مسیر توسعه متوازن و پایدار شهری به شمار می‌آیند. از این رو بر اساس برآیند تلفیق اهمیت مجموعه عوامل داخلی و عوامل خارجی مؤثر بر توسعه پایدار شهری راهبرد تنوع به‌عنوان مهم‌ترین و اصلی‌ترین سناریوی قابل تأکید و توجه برای این شهر با تخصیص مجدد منابع، بهره‌گیری از نقاط قوت و فرصت‌های برای رفع و کاهش تهدیدات فراروی شهر نفت خیز آبادان است.

واژگان کلیدی: شهرهای نفتی، استراتژی، توسعه پایدار، AHP SWOT آبادان.

۱- این مقاله مستخرج از پایان نامه دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری تحت عنوان تحلیل اثرات صنعت نفت بر ساختار فضایی- اجتماعی شهر آبادان دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران می‌باشد.

۲- اسماعیل قادری (نویسنده مسئول) eghaderi2002@yahoo.com

طرح مسئله

در شرایط امروزی، شهرهای نفتی را می‌توان از جهاتی نمونه عینی تولد، جوانی و بلوغ، و پیری و مرگ شهرها دانست. نفت شهرها با کشف و بهره‌برداری از منابع فناپذیر نفت متولد می‌شوند و از نظر اقتصادی و اجتماعی به شکوفایی می‌رسند، به‌گونه‌ای که در دوران حیات خود سردمدار مدرنیته و نوگرایی شدند و در زمره شهرهای مرفه و پیشرفته زمان خود قرار گرفتند (بحرینی و جهانی مقدم، ۳۳، ۸۳). اما با نزدیکی به اتمام این منبع تجدیدناپذیر دوره رکود و افت حیات شهری نیز آغاز می‌شود این نوع شهرها به دلیل ماهیت خاص خود، از روند توسعه سریع‌تری در مقایسه با سایر مناطق برخوردارند. تمرکز جمعیت، فعالیت‌های صنعتی، اقتصادی و... در مدتی کوتاه در این مناطق، که با جذب منابع مالی و انسانی ملی و بین‌المللی صورت می‌گیرد، آسیب‌پذیری آن‌ها را در ابعاد زیست محیطی، اجتماعی، کالبدی و... افزایش می‌دهد (Bang-Jun, 2009, 47). نفت شهرها در روند رشد و شکوفایی خود از این واقعیت تلخ غافل‌اند که هر چه میل به نوگرایی بیشتر شود، شهر نیز به پایان خود نزدیک‌تر می‌شود، چراکه به تدریج و با بهره‌برداری از این منابع با ارزش، اما تمام‌شدنی؛ اقتصاد شهری نیز دچار رکود می‌شود و از آن جایی که معمولاً این‌گونه شهرها اقتصاد تک بعدی وابسته به منابع نفتی دارند قادر به ادامه حیات مطلوب خود نیستند، بنابراین، با بهره‌برداری‌های مستمر و استفاده از روش‌های غیر بهینه در استخراج نفت و نیز به دلیل تکیه اقتصاد شهری به استخراج این منابع از یکسو تک بعدی بودن و عدم تنوع در اقتصاد شهری در شهرهای نفت‌خیز از سویی، ناپایداری در روند رشد توسعه شهرهای نفت‌خیز مشهود است. در صورت نداشتن صحیح از منابع و پتانسیل‌های توسعه‌ای دیگر (در کنار نفت و یا بدون نفت) با رکود و اتمام ذخایر نفتی، این نفت شهرها یکی پس از دیگری دچار معضلات اقتصادی و اجتماعی می‌شوند (Faludi, 2007: 385). به‌طوری‌که یکی از دو بخش، در شرایط بهتری از بخش دیگری قرار دارند. این دو بخش در مجموع، ساختار اقتصادی-اجتماعی و تحولات فضایی-کالبدی شهر را می‌سازند و حالت نامتجانس و غیر همگن به نظام شهری می‌دهند که به نوعی عدالت اجتماعی و توسعه پایدار شهری را به خطر می‌اندازد (زیاری ۱۳۸۳، ۲۳). نیروها و شرایط تأثیرگذار بر توسعه پایدار شهری در شهرهای استخراجی، تفاوت‌های اساسی و مشهود با دیگر سطوح مناطق سکونتگاهی (شهری و روستایی) دارد. از جمله ویژگی‌های این نوع شهرها عبارتند از تمرکز بالای فعالیت‌های صنعتی و معدنی مرتبط با اکتشاف، استخراج، پالایش، فرآوری و صدور منابع زیرزمینی، خطر کاهش و اتمام منابع غیرقابل تجدید، آلودگی‌های بالای زیست محیطی، وجود فرصت‌های بی نظیر اقتصادی و ایجاد اشتغال گسترده، مهاجرپذیری بالا، تغییرات کاربری، گسترش کالبدی شهر و مسائل اجتماعی ناشی از مهاجرت‌های شغلی، دوگانگی‌های فرهنگی و شیوع و گسترش انواع آسیب‌های اجتماعی و... است. این نوع ویژگی‌ها، شهرهای استخراجی را از دیگر شهرها کاملاً متمایز و متفاوت می‌سازد (مرصوصی و همکاران، ۹۳، ۹۲). شهر آبادان را می‌توان نمونه‌ای از شهرهای استخراجی ناشی از نفت دانست که متأثر از فعالیت‌های مرتبط با استخراج، استحصال، پالایش و صدور انرژی نفت از منطقه‌ای روستایی به شهری ملی تبدیل شده است. پیدایش نفت در خوزستان عامل اصلی شکل‌گیری شهر جدید آبادان شد. این شهر صنعتی یکی از بزرگ‌ترین و مهم‌ترین شهرهای جدید ایجاد شده در قرن بیستم، در ایران است که با پیش‌بینی پذیرا شدن جمعیتی بالغ بر ۳۰۰ هزار نفر ایجاد شد. با ورود صنعت نفت در این شهر پالایشگاه نفت بخش‌های اصلی بافت شهری آبادان

را شکل دادند. سرعت رشد شهر با بالا رفتن ظرفیت پالایشگاه، افزایش یافت. شکل‌گیری بی‌نظم و خود به خودی بافت شهر در کنار محلات برنامه‌ریزی شده و طراحی شده شرکتی، سبب دوگانگی در کل بافت شهر چه از لحاظ فضایی - اجتماعی و چه از نظر مدیریتی شد و آسیب‌های فراوانی در سطوح مختلف زیست محیطی، فرهنگی و اجتماعی در به دنبال داشته است که در اکثر زمینه‌ها، این شهر با چالش‌های جدی و فراوان روبه‌روست. (مشهدیزاده دهاقانی، ۸۷، ۵۰۶). جلوگیری از بروز بحران و رکود در فرایند توسعه شهرهای نفت‌خیز، مستلزم پیروی از رویکردهای سیستمی و کل‌نگر در فرایند برنامه‌ریزی است که رویکردهای استراتژی به‌عنوان رویکردی جایگزین و همسو با اصول پارادایم توسعه پایدار، اهمیت ویژه‌ای دارد (فرهودی و همکاران، ۲، ۸۸). به همین دلیل توجه به پایداری توسعه شهرهای نفتی همانند، شهر آبادان و تنوع‌بخشی به اقتصاد آن‌ها بر اساس اتخاذ رویکردها و الگوی مناسب توسعه شهری از ضروریاتی است که پژوهش حاضر در پی تعیین استراتژی‌های مطلوب توسعه پایدار در نفت شهر آبادان با رویکرد استراتژیک و با استفاده از مدل سوات و ماتریس استراتژیک کمی (QSPM)^۱ می‌باشد.

مبانی نظری

امروزه، رویکرد استراتژیک به‌عنوان چهارچوبی انعطاف‌پذیر و پویا، در اکثر کشورهای دنیا پذیرفته شده و کاربرد وسیعی یافته است (Halla, 2002: 291) که ابتدا به شکل استراتژی‌های خاص نظامی جهت دستیابی به پیروزی در جنگ بین گروه‌های نظامی رایج بود (Hayley, 1999: 46). رویکرد استراتژیک فقط ابزار جدید برنامه‌ریزی نیست؛ بلکه شیوه نوین تفکر نیز به شمار می‌آید. این رویکرد به‌عنوان ابزاری انعطاف‌پذیر، بر اساس نیازهای جامعه محلی حرکت می‌کند و در مقایسه با رویکرد جامع، با مشارکت دو همکاری در تهیه و اجرای برنامه‌های توسعه همراه است (قدمی و همکاران، ۹۰، ۴۵). این رویکرد در برنامه‌ریزی شهری در پی پاسخ‌گویی به انبوهی از معضلات شهری کل‌گرفت؛ مشکلاتی که برنامه‌های جامع در رویارویی با آن‌ها ناکام مانده بود (Halla, 2007, 131). در واقع نیازها و ضرورت‌های مختلف شهری از یکسو ناکامی رویکردهای سنتی در پاسخ‌گویی به آن‌ها از سوی دیگر، باعث شکل‌گیری نگرش راهبردی شده است (مختاری و همکاران، ۹۴، ۶۲). با توجه به ویژگی‌های رویکرد استراتژیک، این رویکرد در زمینه توسعه پایدار شهری که امروزه به‌عنوان یکی از چالش‌های اساسی شهرهای دنیا در قرن ۲۱ مطرح است - از اهمیت و جایگاه ویژه دای برخوردار است، چراکه هدف آن هدایت شهر به سمت منافع بیشتر، کاهش آثار منفی، ارتقای کیفیت زندگی شهری و در نهایت توسعه پایدار شهری است (Wellington, 2006: 4). از این رو، در آثار و تحقیقات مربوط به رویکردهای استراتژیک همواره بر پیوندی عمیق میان رویکردهای استراتژیک و پارادایم توسعه پایدار شهری تأکید می‌شود (Instiute of Australian, 2003, 5). در تحلیل مسائل شهری با استفاده از برنامه‌ریزی استراتژیکی، استفاده و بکارگیری از دو تکنیک سوات (SWOT)^۲ و برنامه‌ریزی استراتژیکی کمی (QSPM) بسیار مرسوم و رایج است. ابزار تحلیلی سوات، یکی از روش‌های اساسی برای ایجاد نظم و برقراری مناسبات ویژه بین مسائل راهبردی است و از بین بهترین روش‌ها برای تحلیل و هدایت محیط به شمار می‌آید که در این پژوهش از آن‌ها استفاده نموده است (حکمت نیا و همکاران، ۸۵، ۲۳۵).

^۱- Quantity ve strategic planning matrix

^۲- Threats SWOT=Strength and Weaknesses and Opportunity and

پیشینه تحقیق

۱- قدمی و همکارانش (۱۳۹۰) در تحقیقی تحت عنوان استراتژی‌های توسعه شهرهای متکی بر صنعت استخراج نفت با استفاده از روش، آنالیز و ماتریس، به بررسی موضوع در سطح شهر نفتی دوگنبدان پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان داد که شهر دوگنبدان به‌عنوان شهری وابسته به نفت، با چالش‌های استراتژیکی میان هزینه‌ها و منافع روبه‌روست. یعنی اقتصاد تک بعدی یا متنوع نبودن اقتصاد شهری وابستگی اقتصاد آن به منابع تجدیدناپذیر با فرایند تهی‌سازی روزافزون، از مهم‌ترین ضعف‌ها و تهدیدهای آن است و در مقابل توسعه فعالیت‌های کشاورزی، تجاری و خدماتی از مهم‌ترین نقاط قوت و فرصت‌های شهر برای توسعه پایدار شهری بشمار می‌آید.

۲- مختاری ملک‌آبادی و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله تحت عنوان تعیین راهبردهای توسعه شهری پایدار در شهرهای استخراجی، مطالعه موردی: شهر استخراجی عسلویه نتایج حاصل از بررسی نظرات متخصصان در قالب مدل تحلیلی سوات نشان داده که راهبرد تنوع به‌عنوان اصلی‌ترین سناریوی قابل تأکید و توجه برای این شهر با تخصیص مجدد منابع، برای بهره‌گیری از نقاط قوت و فرصت‌ها برای رفع و کاهش تهدیدهای فراروی شهر عسلویه در جهت توسعه پایدار شهری بشمار می‌آید.

۳- فرهودی و همکارانش (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان ارزیابی استراتژیک الگوی توسعه شهرهای نفت‌خیز با تأکید بر ابعاد اقتصادی، شهر دوگنبدان را مورد مطالعه قرار داده‌اند. نتایج بررسی‌ها حاکی از آن است که این شهر در راستای توسعه شهری از حیث اقتصادی با عوامل متنوع استراتژیک روبه‌روست و در اولویت‌بندی نهایی، نقاط ضعف و تهدیدها به مراتب قوی‌تر از نقاط قوت و فرصت‌های محیط بیرونی است.

۴- اکسی هوی و یالین (۲۰۰۴) در پژوهشی به‌عنوان مطالعه عملکرد شهری در شهر معدنی با استفاده از مدل سوات به بررسی موضوع در سطح شهرهای معدنی کشور چین پرداخته‌اند. نتایج تحلیل راهبردی نشان می‌دهد که مهم‌ترین نقاط قوت شهر معدنی، توانایی صادرات و مهم‌ترین نقطه ضعف این شهرها، ساختار تک‌محصولی است. همچنین مهم‌ترین فرصت‌های شهر، تغییر شکل دادن پایه صنعت قدیمی و مهم‌ترین تهدید این نوع شهرها، بررسی و مطالعه ناکافی درباره روند توسعه این شهرها است.

۵- رهنما و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای تحت عنوان تحلیل مدیریت استراتژیک در کلان‌شهر مشهد با استفاده از مدل (SWOT). به این نتیجه دست یافت که مدیریت استراتژی در کلان‌شهر مشهد جایگاه شایسته‌ای ندارد و اگر مدیریت شهری مشهد بخواهد حرکت خود را به سمت یک مدیریت استراتژیک شهری آغاز کند، باید استراتژی گروه تدافعی (WT) که مبتنی است بر کاهش نقاط ضعف و پرهیز از تهدیدها می‌باشد را به ترتیب در اولویت قرار دهد.

۶- رهنمایی و همکارانش (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان قابلیت‌های توسعه شهری مراغه با استفاده از مدل ترکیبی ANP-SWOT به بررسی موضوع در سطح شهر مراغه پرداخته‌اند. بر اساس یافته‌ها، مناسب‌ترین راهبرد برای توسعه شهری مراغه، راهبرد توسعه آموزش عالی در شهر و تبدیل مراغه به شهری دانشگاهی است. ضمن اینکه راهبرد تقویت عملکرد توریستی شهر به‌عنوان راهبرد جایگزین مطرح است.

۷- رسولی منش و همکاران (۲۰۱۴) در مقاله‌ای با عنوان بررسی عوامل مؤثر در اجرای موفقیت‌آمیز راهبرد توسعه شهری به بررسی موضوع در سطح شهر قزوین پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که رابطه‌ای مثبت میان عوامل موفقیت‌آمیز و اجرای راهبردهای توسعه شهری در شهر قزوین وجود دارد. اجماع سازی، مشارکت مؤثر، نهادینه کردن، فرایند رهبری و ظرفیت‌سازی از فاکتورهای تعیین‌کننده در موفقیت این راهبرد به شمار می‌آیند.

روش تحقیق

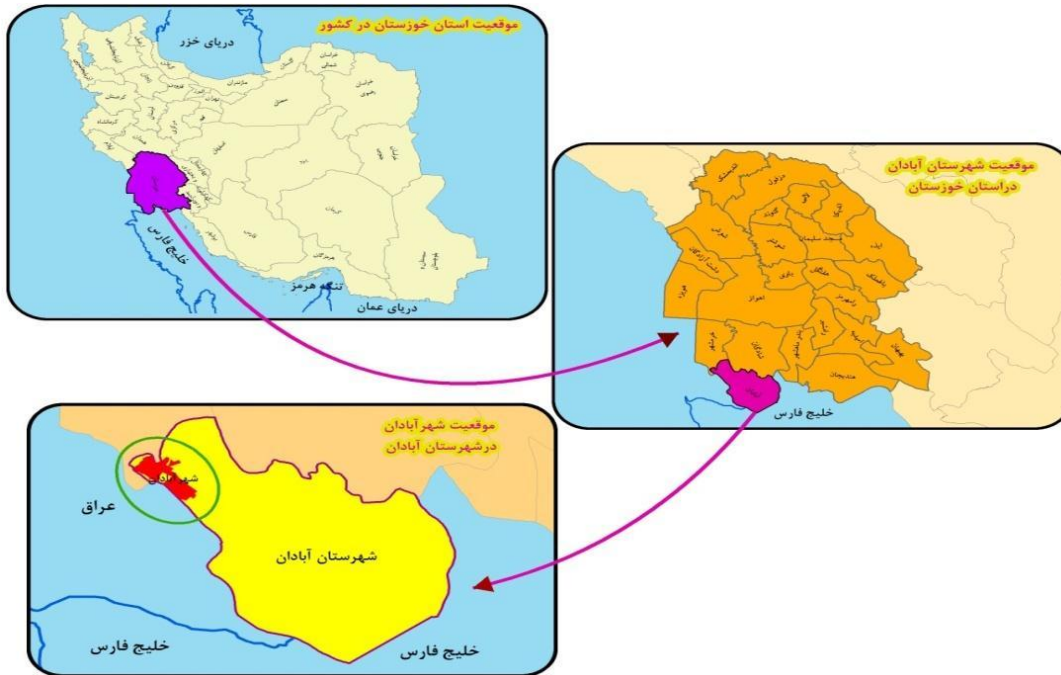
تحقیق حاضر به لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی و به لحاظ روش، از نوع توصیفی-تحلیلی است. در رویکردهای استراتژیک پرداختن به سه سوگلی اساسی ضروری است ۱- کجا می‌خواهیم باشیم؟ ۲- اکنون کجا هستیم؟ ۳- چگونه به آنجا می‌خواهیم برسیم؟ (Olsen, Haslett, 2002, 8). هدف این تحقیق ارزیابی و تعیین استراتژی‌های توسعه شهری پایدار در شهر نفت‌خیز آبادان می‌باشد. سوگلی اصلی تحقیق عبارت است از: با توجه به موقعیت شهر آبادان، کدام استراتژی جهت نیل به توسعه پایدار شهری لازم است. در این پژوهش جهت تدوین راهبردهای توسعه پایدار در شهر آبادان از چهار چوب برنامه‌ریزی راهبردی استفاده شده است. ابزار اصلی در این روش مدل تحلیلی سوات (SWOT) و ماتریس آلترناتیوهای راهبردی (QSPM) است که امروزه در سطح بین‌المللی و به‌ویژه در حوزه پایدار شهری، از آن استفاده زیادی می‌شود. در تحلیل‌های این مدل، فاکتورهای درونی و بیرونی در چهار بخش نامیده می‌شود، گردآوری می‌شوند. این چهار بخش عبارتند از: نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها (Kangas et, 2001, 189). جامعه آماری این تحقیق شامل ۳۰ نفر، که اساتید دانشگاه‌های مستقر در شهر آبادان (نفر ۱۳)، متخصصین شرکت نفت و پتروشیمی (۸ نفر) و مدیریت شهری (شهردار، شورای شهر و کارشناسان شهرداری و راه و شهرسازی (۹ نفر) می‌باشند. برای تعیین حجم نمونه از تکنیک گلوله برفی استفاده شده است. جهت جمع‌آوری داده‌ها در این مرحله از تحقیق از پرسشنامه‌ای که در چهار بعد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، کالبدی و زیست محیطی مؤلفه‌های عوامل درونی شامل نقاط قوت (۱۰ مورد)، ضعف (۲۰ مورد)، عوامل بیرونی شامل تهدیدات (۹)، فرصت‌ها (۱۰) عمده برای توسعه پایدار شهری آبادان تنظیم شده و جهت ارزش‌گذاری و تعیین وزن نهایی هر یک از نقاط، ضعف، قوت، فرصت و تهدیدها با استفاده از طیف لیکرت در قالب پنج گزینه (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد و فرایند تحلیل سلسله مراتبی (AHP)^۱ شدت اهمیت وزن نهایی هر عامل مشخص گردید. میزان پایایی محاسبه شده در هر یک از پرسشنامه‌ها از طریق ضریب آلفای کرونباخ محاسبه که پرسشنامه تعیین نقاط قوت با ضریب پایایی (۰/۸۷)، پرسشنامه تعیین نقاط ضعف با ضریب پایایی (۰/۸۵۷)، پرسشنامه تعیین فرصت‌ها با ضریب پایایی (۰/۸۲۰)، پرسشنامه تعیین تهدیدها با ضریب (۰/۸۷۲) و پرسشنامه مقایسات زوجی از طریق ضریب سازگاری (حساسیت) در مدل (AHP) مشخص گردید.

محدوده قلمرو پژوهش

شهر آبادان به مرکزیت شهرستان آبادان در مختصات جغرافیایی ۴۸ درجه و ۲۱ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۱۳ دقیقه طول شرقی و ۳۰ درجه و ۲۵ دقیقه تا ۳۰ درجه ۱۷ دقیقه عرض شمالی و در ارتفاع ۱ تا ۳ متری از سطح دریا واقع شده

^۱- Analysis Hierarchy Process

است این شهر جلگه‌ای- ساحلی با مساحت ۶۵/۱ کیلومتر مربع و در فاصله ۱۰۵ کیلومتری جنوب غربی شهر اهواز قرار دارد (شیرازی، ۱۳۹۰، ۱۹). این شهر صنعتی یکی از بزرگ‌ترین و مهم‌ترین شهرهای جدید ایجاد شده در قرن بیستم، در ایران است که با پیش‌بینی پذیرا شدن جمعیتی بالغ بر ۳۰۰ هزار نفر ایجاد شد. ساخت پالایشگاه آبادان در سال ۱۹۱۰ آغاز و در سال ۱۹۱۲ پایان می‌یابد. سن واقعی آبادان نزدیک به هفتاد سال و شهری است جوان و فاقد قدمت تاریخی است و چون قارچی در پهنه جزیره شتاب‌زده بر مبنای اقتصاد مبتنی بر نفت رشد کرده است (امیری، ۹۴، ۱۷۴-۱۷۹).

نقشه شماره ۱ موقعیت جغرافیایی شهر آبادان در تقسیمات سیاسی

بحث اصلی

شناسایی عوامل داخلی (IFE) و عوامل بیرونی (EFE)^۱

در این مرحله با استفاده از ابزار پرسشنامه مهم‌ترین نقاط قوت، ضعف (عوامل درونی) و فرصت‌ها و تهدیدها (عوامل بیرونی) از دیدگاه کارشناسان و متخصصان (اساتید دانشگاه‌های شهر آبادان، مدیران بخش انرژی صنعت نفت و کارشناسان متخصص شهرداری) شناسایی و سپس از طریق تکنیک فرایند سلسله مراتبی (AHP) و نرم‌افزار (Expert choice) اقدام به تعیین میزان اهمیت وزن عوامل تعیین شده نمود، که به تفکیک مهم‌ترین ویژگی‌های محیط درونی و بیرونی شهر نفت‌خیز آبادان در جدول‌های شماره ۱ تا ۴ می‌باشد.

^۱-Internal Factor evaluation Matrix

^۲ Enteral Factor evaluation matrix-

جدول شماره (۱) فهرست نقاط قوت‌های شهر نفتی آبادان در راستای توسعه پایدار شهری

بعد	عامل	وزن AHP	ضریب	رتبه	نمره نهایی
اقتصادی	۱-جتناسیل استعداد بالای منطقه آزاد اروند کنار	۰/۰۵۸	۰/۰۲۹	۳	۰/۰۸۷
	۲-خوان احداث صنایع تبدیلی	۰/۰۲	۰/۰۱	۳	۰/۰۳
زیست محیطی	۳-وجود زمین‌های مناسب جهت سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف شهر	۰/۰۳	۰/۰۱۵	۳	۰/۰۴۵
	۴-موقعیت مکانی نسبت به دریای آزاد و شکل‌گیری ارتباطات و تجارت دریایی	۰/۰۲۴	۰/۰۲۲	۳	۰/۰۶۶
اجتماعی- فرهنگی	۵-وجود منابع بالقوه اقتصادی برای ایجاد درآمدهای پایدار شهری	۰/۰۸۵	۰/۰۴۲۵	۴	۰/۱۷
	۶-هم‌جواری و تعامل ساکنان بومی با کشورهای عربی و افزایش سرمایه‌گذاری ناشی از این ارتباطات	۰/۱۴۵	۰/۰۷۲۵	۴	۰/۲۹
اجتماعی- فرهنگی	۷-سواحل زیبای دو رودخانه بهممنشیر و اروند کنار	۰/۲۱۵	۰/۱۰۷۵	۴	۰/۴۳
	۸-سویزگی‌های قومی، آداب‌ورسوم، فرهنگ و سنت‌های محلی در بهره‌گیری از دانش بومی جهت توسعه پایدار	۰/۱۱۶	۰/۰۵۸	۴	۰/۲۳۲
اجتماعی- فرهنگی	۹-وجود مراکز علمی و دانشگاهی، تاریخی- فرهنگی	۰/۰۱۸	۰/۰۰۹	۳	۰/۰۲۷
	۱۰-حزرد افراد یاسواد بالا	۰/۲۶۹	۰/۱۳۴۵	۴	۰/۵۳۸
جمع		۱	۰/۵		۱/۹۱۵

منبع: یافته‌های پژوهش

بر پایه نتایج به‌دست‌آمده در جدول شماره (۱) در مجموع ۱۰ نقطه قوت در ۳ بعد اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی- فرهنگی توسط متخصصان و نخبگان در راستای دستیابی به توسعه پایدار در شهر استخراجی آبادان مورد ارزیابی قرار گرفته است که بر این اساس بعد اقتصادی با دار بودن ۶ مورد دارای بیشترین نقطه قوت وزن بوده است که می‌توان به توان احداث صنایع تبدیلی، وجود منابع بالقوه اقتصادی برای ایجاد درآمدهای پایدار شهری هم‌جواری، تعامل ساکنان بومی با کشورهای عربی و افزایش سرمایه‌گذاری ناشی از این ارتباطات و سواحل زیبای دو رودخانه بهممنشیر و اروند کنار به‌عنوان مهم‌ترین و اثرگذارترین مؤلفه‌ها در این بخش معرفی شده‌اند.

جدول شماره (۲) فهرست نقاط ضعف‌های شهر نفتی آبادان در راستای توسعه پایدار شهری

بعد	عامل	وزن AHP	نرمال شده	رتبه	نمره نهایی
اقتصادی	۱-ساختار اقتصاد تک بعدی	۰/۰۲	۰/۰۱	۱	۰/۰۱
	۲-سورس‌بازی زمین و مسکن	۰/۰۸۷	۰/۰۳۳۵	۲	۰/۰۸۷
زیست محیطی	۳-کمبود شدید تأسیسات، تسهیلات و تجهیزات گردشگری	۰/۰۰۸	۰/۰۰۴	۱	۰/۰۰۴
	۴-عدم توجه به صنایع پایین‌دستی	۰/۰۰۶	۰/۰۰۳	۱	۰/۰۰۳
زیست محیطی	۵-آلودگی‌های زیست‌محیطی	۰/۰۱۵۵	۰/۰۷۷۵	۲	۰/۰۱۵۵
	۶-مستناسب نبودن ظرفیت‌های محیطی شهر با حجم فعالیت‌های صنعتی	۰/۰۳۳	۰/۰۱۶۵	۲	۰/۰۳۳
اجتماعی- فرهنگی	۷-روند رو به رشد آلودگی منابع آب، هوا و خاک با توجه به موقعیت صنایع مستقر در شهر	۰/۱۱۶	۰/۰۵۸	۲	۰/۱۱۶
	۸-کمبود فضاهای سبز و باز جهت اوقات فراغت	۰/۰۱	۰/۰۰۵	۱	۰/۰۰۵
اجتماعی- فرهنگی	۹-تغییر کاربری و تخریب زمین‌های کشاورزی و اکوسیستم دریایی	۰/۰۲۶	۰/۰۱۳	۱	۰/۰۱۳
	۱۰-سکانبای نادرست دفن زباله‌های شهری	۰/۰۳۹	۰/۰۱۹۵	۲	۰/۰۳۹
اجتماعی- فرهنگی	۱۱-نامناسب بودن و ناکافی بودن تسهیلات و تجهیزات خدماتی، بهداشتی، درمانی و رفاهی	۰/۰۷۱	۰/۰۳۵۵	۲	۰/۰۷۱
	۱۲-بافت‌های فرسوده و قدیمی تعدادی از محلات و بالا بودن ظرفیت بروز آسیب‌ها و ناهنجاری‌های اجتماعی- فرهنگی در آنان	۰/۰۲۷	۰/۰۲۳۵	۲	۰/۰۲۷
کالبدی	۱۳-تعارض و تقابل فرهنگ بومی-محلی با خرده فرهنگ‌های مهاجران	۰/۱۰۴	۰/۰۵۲	۲	۰/۱۰۴
	۱۴-کمبود سرانه کاربری‌های تفریحی، گردشگری، ورزشی و اوقات فراغت	۰/۱۴۳	۰/۰۷۱۵	۲	۰/۰۰۷
کالبدی	۱۵-جدایی‌گزینی اجتماعی- اقتصادی در شهر	۰/۰۱۷	۰/۰۰۸۵	۱	۰/۰۰۸۵
	۱۶-گسترش افقی و ساخت سازه‌های بی‌رویه و غیرمجاز در خارج از محدوده قانونی شهر	۰/۰۲۳	۰/۰۱۱۵	۱	۰/۰۱۱۵
کالبدی	۱۷-تراکم بیش‌ازحد ساخت‌وساز در بخش مرکزی شهر	۰/۰۰۹	۰/۰۰۴۵	۱	۰/۰۰۴۵
	۱۸-محدودیت و کمبود شدید زمین جهت ساخت‌وساز	۰/۰۲۳	۰/۰۰۶۵	۱	۰/۰۰۶۵
کالبدی	۱۹-شغال سطح وسیعی از مساحت شهر به کاربری و فعالیت‌های صنعتی	۰/۰۵۹	۰/۰۱۵۵	۲	۰/۰۵۹
	۲۰-دوگانگی و نابرابری‌های فضایی- کالبدی بین بخش اصلی شهر با محلات وابسته به شرکت نفت	۰/۰۲۴	۰/۰۰۷	۱	۰/۰۰۷
جمع		۱	۰/۵		۰/۸۹۱

منبع: یافته‌های پژوهش

بر پایه نتایج به دست آمده در جدول شماره (۲) از مجموع ۲۰ نقطه ضعف در ۴ بعد زیست‌محیطی، اقتصادی، کالبدی و اجتماعی - فرهنگی که به وسیله کارشناسان در راستای برنامه‌ریزی راهبردی در مسیر دستیابی به توسعه پایدار در شهر نفت خیز آبادان موردسنجش و ارزیابی قرار گرفته است. بعد فرهنگی - اجتماعی با دارا بودن ۶ مؤلفه دارای بیشترین نقاط ضعف را داشته‌اند که ساختار اقتصاد تک‌بعدی، عدم توجه به صنایع پایین‌دستی، کمبود فضاهای سبز و باز جهت اوقات و فراغت و آلودگی‌های زیست‌محیطی دارای بیشترین امتیاز وزن را در راستای دستیابی به توسعه پایداری در این شهری به خود اختصاص داده شده است.

جدول شماره (۳) فهرست نقاط فرصت‌های شهر نفتی آبادان در راستای توسعه پایدار شهری

بعد	عامل	وزن AHP	ضریب	رتبه	نمره نهایی
اقتصادی	۱- واقع شدن در منطقه آزاد تجاری- صنعتی آزاد اروند کنار و استفاده از مزیت آن	۰/۰۲۱	۰/۰۱۰۵	۲	۰/۰۲۱
	۲- تقویت عملکرد صنعت توریست	۰/۰۱۸	۰/۰۰۹	۲	۰/۰۱۸
	۳- سهم ۲ درصدی از درآمد نفت	۰/۰۵۹	۰/۰۲۹۵	۲	۰/۰۵۹
	۴- افزایش انگیزه بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در بخش‌های صنعت، تجارت و گردشگری	۰/۲۳	۰/۱۱۵	۳	۰/۳۴۵
	۵- مرز آبی با ۵ کشور مهم منطقه جهت مبادله تجاری و بازرگانی	۰/۰۸۶	۰/۰۴۳	۲	۰/۰۸۶
اجتماعی - فرهنگی	۶- نزدیکی به بندر امام خمینی و خرمشهر برای ترانزیت و یا ترانشیپ کالا	۰/۰۲۹	۰/۰۱۲۵	۲	۰/۰۲۹
	۷- تغییر شکل دادن پایه صنعت قدیمی (صنعت نفت)	۰/۱۴۷	۰/۰۷۳۵	۳	۰/۲۲۰۵
	۸- افزایش سرمایه‌گذاری‌های شرکت‌های بزرگ و معتبر بین‌المللی در زمینه صنایع پایین‌دستی پتروشیمی	۰/۱۱۷	۰/۰۵۸۵	۲	۰/۱۱۷
	۹- دسترسی به مراکز آموزش عالی و پژوهشی شهر اهواز	۰/۰۲۲۵	۰/۰۱۱۲۵	۱	۰/۰۱۱۲۵
زیست‌محیطی	۱۰- فعالیت‌های صنعتی و تمدن جدید صنعتی به‌عنوان فرصتی در جهت توسعه گردشگری علمی و صنعت محور	۰/۲۴۸	۰/۱۲۴	۴	۰/۴۹۶
	۱۱- وجود برنامه چهارم توسعه کشور به‌عنوان سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور جهت نیل به اهداف توسعه پایدار	۰/۰۲۲۵	۰/۰۱۱۲۵	۱	۰/۰۱۱۲۵
جمع		۱	۰/۵		۱/۴۳۶۵

منبع: یافته‌های پژوهش

فرصت‌های فراروی شهر نفت خیز آبادان در مسیر برنامه‌ریزی هر چه بهتر توسعه پایدار شهری در جدول شماره (۳) نشان داده شده است. بر پایه این نتایج از نظر متخصصان و کارشناسان مشارکت‌کننده در فرایند انجام تحقیق، از بین ۱۱ فرصت شناسایی شده در بعد زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و کالبدی، بعد اقتصادی با بیشترین (۸۰ درصد) از تعداد مؤلفه‌های شناسایی شده دارای بیشترین زمینه لازم برای دستیابی توسعه پایدار می‌باشد که تقویت عملکرد صنعت توریست، واقع شدن در منطقه آزاد تجاری- صنعتی اروند کنار و استفاده از مزیت آن، نزدیکی به بندر امام خمینی برای ترانزیت و یا ترانشیپ کالا و سهم ۲ درصدی از درآمد نفت مهم‌ترین فرصت فراروی شهر آبادان در مسیر توسعه پایدار می‌باشد. و از دیدگاه نخبگان هیچ‌گونه فرصت فراروی در بعد زیست‌محیطی، اجتماعی- فرهنگی و کالبدی وجود نداشته است.

جدول شماره (۴) فهرست نقاط تهدیدهای شهر نفتی آبادان در راستای توسعه پایدار شهری

بعد	عامل	وزن AHP	ضریب	رتبه	نمره نهایی
اقتصادی	۱- اقتصاد متکی بر منابع تجدید ناپذیر و تهی شدن روزافزون منابع نفتی	۰/۰۳۶	۰/۰۱۸	۱	۰/۰۱۸
	۲- ناپایداری شدن اقتصاد شهر و از رونق افتادن اقتصاد آن در طولانی مدت با اتمام درآمدهای نفتی مانند مسجد سلیمان و..	۰/۱۲۹۵	۰/۰۳۹۵	۱	۰/۰۶۴۷۵
زیست محیطی	۳- اثرات مخرب زیست محیطی فعالیت‌های صنعتی	۰/۱۱۴	۰/۰۵۷	۱	۰/۰۵۷
	۴- تسریع و رشد امراض پوستی، تنفسی و... ناشی از وجود آلاینده‌های صنعتی در هوای شهر	۰/۲۵۹	۰/۱۲۹۵	۱	۰/۱۲۹۵
اجتماعی- فرهنگی	۵- وجود ریزگردها	۰/۰۷۶	۰/۰۳۷	۱	۰/۰۳۷
	۶- پایین بودن سطح آب‌های زیرزمینی در شهر	۰/۰۸۰	۰/۰۳۹	۱	۰/۰۳۹
کالبدی	۷- عدم وجود مدیریت یکپارچه محیط‌زیست در سطح شهر	۰/۱۲۹۵	۰/۰۶۴۷۵	1	۰/۰۶۴۷۵
	۸- تنبلیات فرهنگی و اجتماعی ناشی از شاغلان مهاجر با فرهنگ و بافت اجتماعی بومی شهر	۰/۰۷۹	۰/۰۳۹۵	۱	۰/۰۳۹۵
کالبدی	۹- آسیب‌پذیری تأسیسات و تجهیزات شهری در هنگام بحران‌های شهری	۰/۳۰۵	۰/۱۵۲۵	۲	۰/۳۰۵
	جمع	۱	۰/۵		۰/۶۲۲۵

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل از بررسی تهدیدات شهر استخراجی (نفت) آبادان در مسیر برنامه‌ریزی توسعه پایدار شهری، در جدول (۴) نشان داده شده است. بر پایه این نتایج، از دیدگاه متخصصان و کارشناسان از ۹ تهدید اصلی در ۳ بعد اقتصادی، زیست محیطی، اجتماعی- فرهنگی و کالبدی، بعد زیست محیطی دارای بیشترین موانع در راستای توسعه پایدار در شهر آبادان محسوب می‌شود که اقتصاد متکی بر منابع تجدید ناپذیر و تهی شدن روزافزون منابع نفتی، وجود ریزگردها و اثرات مخرب زیست محیطی فعالیت‌های صنعتی به‌عنوان اصلی‌ترین تهدیدها در سر راه توسعه متوازن و پایدار در شهر محسوب می‌گردد.

ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE) و بیرونی (EFE)

در این ماتریس استراتژیکی‌های عوامل داخلی و بیرونی مؤثر بر پایداری شهر استخراجی آبادان از طریق قضاوت مورد ارزش‌گذاری قرار می‌گیرد. بر اساس این ماتریس امتیاز نهایی عوامل داخلی در بعد نقاط قوت برابر با ۱/۹۱۵ و در بخش نقاط ضعف برابر با ۰/۸۹۱ است که در این میان عواملی مانند: توان احداث صنایع تبدیلی موقعیت، وجود منابع بالقوه اقتصادی برای ایجاد درآمدهای پایدار شهری، سواحل زیبای دو رودخانه بهممنشیر و اروند کنار و بیشترین امتیاز و در نتیجه بالاترین میزان اهمیت را دارد. همچنین عواملی همچون ساختار اقتصاد تک بعدی، عدم توجه به صنایع پایین‌دستی و کمبود فضاهای سبز و باز جهت اوقات فراغت از جمله مهم‌ترین عواملی می‌باشند که در مسیر حرکت به سمت توسعه پایدار به شمار می‌آیند.

جدول شماره (۵) نتیجه ماتریس ارزیابی عوامل داخلی شهر استخراجی نفت در آبادان

ابعاد	پارامترها	نمره نهایی
نقاط قوت	S=10	۱/۹۱۵
نقاط ضعف	W=20	۰/۸۹۱

منبع: یافته‌های پژوهش

امتیاز حاصل از ارزیابی ماتریس عوامل بیرونی در شهر آبادان در بخش نقاط تهدید برابر با ۰/۶۲۲ و در بخش فرصت‌ها برابر با ۱/۴۳۶ است. که از جمله می‌توان به اقتصاد متکی بر منابع تجدید ناپذیر و تهی شدن روزافزون منابع نفتی، وجود ریزگردها و اثرات مخرب زیست محیطی فعالیت‌های صنعتی عدم به‌عنوان مهم‌ترین تهدیدات فراروی شهر آبادان در مسیر به سمت توسعه پایدار شهری می‌باشد. همچنین از بین فرصت‌های پیش روی شهر آبادان می‌توان به تقویت عملکرد صنعت توریستی، واقع شدن در منطقه آزاد تجاری- صنعتی آزاد اروند کنار و استفاده از مزیت آن و نزدیکی به بندر امام خمینی و خرمشهر برای ترانزیت و یا ترانشیپ کالا نام برد.

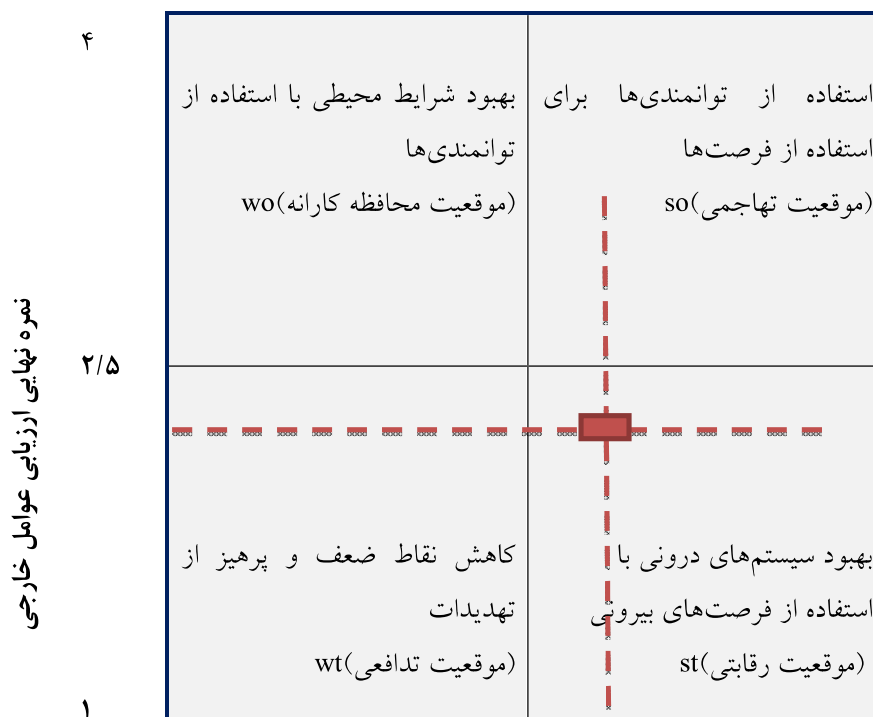
جدول شماره (۶) نتیجه ماتریس ارزیابی عوامل بیرونی شهر استخراجی نفت در آبادان

ابعاد	پارامترها	نمره نهایی
نقاط تهدید	T=9	۰/۶۵۳
نقاط فرصت	O=11	۱/۴۳۶

منبع: یافته‌های پژوهش

تشکیل ماتریس تطبیقی و تدوین راهبردها

ماتریس سوات یکی از ابزار مهمی است که سیاست‌گذاران بدان وسیله اطلاعات مربوط به عوامل داخلی و خارجی را مقایسه می‌کنند و می‌توانند با استفاده از انواع راهبردهای لازم را طراحی کنند. این راهبردها در یک جدول مختصات دویبعدی که با عنوان سوات فهرست شده و هر یک از چهار نواحی آن بیانگر یک دسته راهبرد است، تعیین می‌شود (مختاری ملک‌آبادی و همکاران، ۹۴، ۹۹).

1 2/5 4

نمره نهایی ارزیابی عوامل داخلی

شکل شماره (۱) ماتریس عوامل داخلی و خارجی جهت تعیین استراتژی‌های توسعه پایدار در شهر آبادان

نتایج به دست آمده از ارزیابی عوامل داخلی و بیرونی در ماتریس تطبیقی راهبردها نشان می‌دهد که شهر نفت شهرآبادان در محدوده ST یا راهبردهای تنوع قرار می‌گیرد و از این رو جهت نیل به توسعه پایدار شهری ضروری است تا در تدوین راهبردها و راه‌کارهای اجرایی بر تخصیص مجدد منابع با بهره‌گیری از پتانسیل‌های قوی در منطقه در جهت رفع تهدیدات موجود تأکید اساسی گردد. در اینجا با تأکید بر بهره‌گیری از نقاط قوت برای رفع تهدیدهای موجود در راهبرد ST براساس نتایج ارزیابی‌های انجام گرفته از این راهبرد اقدام به استراتژی‌های لازم در مسیر توسعه پایدار در شهر آبادان نموده است که راهبردهای، زیست محیطی، فضایی- اجتماعی و اقتصادی انتخاب گردید.

ماتریس برنامه‌ریزی استراتژی کمی (QSPM)^۱

اکنون پرسش اینجاست که کدام یک از استراتژی‌های تنوع یا (ST) که عبارتند از: ۱- راهبرد زیست محیطی ۲- راهبرد توسعه فضایی- اجتماعی ۳- راهبرد اقتصادی باید به ترتیب در اولویت قرار گیرند. ماتریس برنامه‌ریزی استراتژی کمی (QSPM) نیز نشان داد که راهبرد زیست محیطی با ۴/۸۶۴ به‌عنوان راهبرد اول، راهبرد توسعه اقتصادی با ۴/۲۸۱ دوم و راهبرد توسعه فضایی- اجتماعی ۳/۴۶۸ سوم انتخاب شدند.

ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی (QSPM)

استراتژی‌های گروه ST									
راهبرد زیست محیطی			راهبرد فرهنگی- اجتماعی			راهبرد اقتصادی			
عوامل تعیین‌کننده	ضریب	نمره جذابیت	جمع	نمره‌های	نمره	جمع	نمره جذابیت	نمره جذابیت	جمع
موفقیت	موفقیت	موفقیت	موفقیت	موفقیت	موفقیت	موفقیت	موفقیت	موفقیت	موفقیت
قوت‌ها	قوت‌ها	قوت‌ها	قوت‌ها	قوت‌ها	قوت‌ها	قوت‌ها	قوت‌ها	قوت‌ها	قوت‌ها
۱	۰/۰۲۹	۳	۰/۰۸۷	۲	۰/۰۵۸	۴	۰/۱۱۶	۰/۱۱۶	۰/۱۱۶
۲	۰/۰۲۲	۳	۰/۰۶۶	۲	۰/۰۶۶	۴	۰/۰۸۰	۰/۰۸۰	۰/۰۸۰
۳	۰/۰۱۵	۳	۰/۰۴۵	۳	۰/۰۴۵	۳	۰/۰۱۵	۰/۰۱۵	۰/۰۱۵
۴	۰/۰۱	۳	۰/۰۳	۲	۰/۰۲	۴	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۴
۵	۰/۰۴۲۵	۴	۰/۱۷	۱	۰/۰۴۲۵	۳	۰/۱۲۷۵	۰/۱۲۷۵	۰/۱۲۷۵
۶	۰/۰۷۲۵	۴	۰/۲۹	۳	۰/۲۱۷	۴	۰/۰۷۲۵	۰/۰۷۲۵	۰/۰۷۲۵
۷	۰/۰۱۳۴۵	۴	۰/۵۳۸	۳	۰/۰۴	۳	۰/۰۴۰۳	۰/۰۴۰۳	۰/۰۴۰۳
۸	۰/۰۵۸	۴	۰/۲۳۲	۱	۰/۰۵	۴	۰/۲۳۲	۰/۲۳۲	۰/۲۳۲
۹	۰/۰۰۹	۳	۰/۰۲۷	۲	۰/۰۱۸	۴	۰/۰۱۸	۰/۰۱۸	۰/۰۱۸
۱۰	۰/۱۰۷۵	۴	۰/۴۳	۱	۰/۱۰۷۵	۴	۰/۴۳	۰/۴۳	۰/۴۳
ضعف‌ها	ضعف‌ها	ضعف‌ها	ضعف‌ها	ضعف‌ها	ضعف‌ها	ضعف‌ها	ضعف‌ها	ضعف‌ها	ضعف‌ها
۱	۰/۰۴۳۵	۲	۰/۰۸۷	۲	۰/۰۸۷	۲	۰/۰۸۷	۰/۰۸۷	۰/۰۸۷
۲	۰/۰۱	۱	۰/۰۱	۲	۰/۰۲	۱	۰/۰۱	۰/۰۱	۰/۰۱
۳	۰/۰۰۴	۱	۰/۰۰۴	۲	۰/۰۰۸	۲	۰/۰۰۸	۰/۰۰۸	۰/۰۰۸
۴	۰/۰۰۳	۱	۰/۰۰۳	۱	۰/۰۰۳	۲	۰/۰۰۶	۰/۰۰۶	۰/۰۰۶
۵	۰/۰۷۷۵	۲	۰/۰۱۵۵	۱	۰/۰۷۷۵	۱	۰/۰۷۷۵	۰/۰۷۷۵	۰/۰۷۷۵
۶	۰/۰۱۶۵	۲	۰/۰۳۳	۱	۰/۰۱۶۵	۲	۰/۰۳۳	۰/۰۳۳	۰/۰۳۳
۷	۰/۰۵۸	۲	۰/۱۱۶	۲	۰/۱۱۶	۲	۰/۱۱۶	۰/۱۱۶	۰/۱۱۶
۸	۰/۰۰۵	۱	۰/۰۰۵	۳	۰/۰۱۵	۲	۰/۰۱۵	۰/۰۱۵	۰/۰۱۵
۹	۰/۰۱۳	۱	۰/۰۱۳	۲	۰/۰۲۶	۱	۰/۰۱۳	۰/۰۱۳	۰/۰۱۳
۱۰	۰/۰۱۹۵	۲	۰/۰۳۹	۲	۰/۰۳۹	۱	۰/۰۱۹۵	۰/۰۱۹۵	۰/۰۱۹۵

^۱-- Quantity ve strategic planning matrix

۰/۰۲۳۵	۱	۰/۰۷۱	۲	۰/۰۷۱	۲	۰/۰۳۵۵	۱۱
۰/۰۴۷	۲	۰/۰۲۳۵	۱	۰/۰۴۷	۲	۰/۰۲۳۵	۱۲
۰/۱۰۴	۲	۰/۱۰۴	۲	۰/۱۰۴	۲	۰/۰۵۲	۱۳
۰/۰۱۴	۲	۰/۰۰۷	۱	۰/۰۰۷	۱	۰/۰۰۷	۱۴
۰/۰۱۷۰	۲	۰/۰۰۸۵	۱	۰/۰۰۸۵	۱	۰/۰۰۸۵	۱۵
۰/۰۲۳۰	۱	۰/۰۲۳۰	۲	۰/۰۱۱۵	۱	۰/۰۱۱۵	۱۶
۰/۰۰۴۵	۱	۰/۰۰۹۰	۲	۰/۰۰۴۵	۱	۰/۰۰۴۵	۱۷
۰/۰۰۶۵	۱	۰/۰۰۶۵	۱	۰/۰۰۶۵	۱	۰/۰۰۶۵	۱۸
۰/۰۱۵۵	۱	۰/۰۱۵۵	۱	۰/۰۵۹	۲	۰/۰۱۵۵	۱۹
۰/۱۴۳	۲	۰/۰۷۱۵	۱	۰/۱۴۳	۲	۰/۰۷۱۵	۲۰
فرصت‌ها							
۰/۳۷۲	۳	۰/۳۷۲	۳	۰/۴۹۶	۴	۰/۱۲۴	۱
۰/۰۶۷	۳	۰/۰۶۷	۳	۰/۰۴۵	۲	۰/۰۲۲۵	۲
۰/۱۱۸۰	۴	۰/۰۲۹۵	۱	۰/۰۵۹	۲	۰/۰۲۹۵	۳
۰/۴۶۰	۴	۰/۱۱۵	۱	۰/۳۴۵	۳	۰/۱۱۵	۴
۰/۱۲۹	۳	۰/۰۸۶	۲	۰/۰۸۶	۲	۰/۰۴۳	۵
۰/۰۲۹	۲	۰/۰۱۴۵	۱	۰/۰۲۹	۲	۰/۰۱۴۵	۶
۰/۱۴۷۰	۲	۰/۱۴۷۰	۲	۰/۲۲۰۵	۳	۰/۰۷۳۵	۷
۰/۱۷۵۵	۳	۰/۱۱۷	۲	۰/۱۱۷	۲	۰/۰۵۸۵	۸
۰/۰۲۷	۳	۰/۰۲۷	۳	۰/۰۱۸	۲	۰/۰۰۹	۹
۰/۰۲۱	۲	۰/۰۱۰۵	۱	۰/۰۲۱	۲	۰/۰۱۰۵	۱۰
۰/۰۲۲۵	۱	۰/۰۲۲۵	۱	۰/۰۲۲۵	۱	۰/۰۲۲۵	۱۱
تهدیدها							
۰/۰۲۵۵	۱	۰/۰۲۵۵	۱	۰/۰۲۵۵	۱	۰/۰۲۵۵	۱
۰/۲۵۹۰	۲	۰/۲۵۹۰	۲	۰/۱۲۹۵	۱	۰/۱۲۹۵	۲
۰/۰۵۷	۱	۰/۰۵۷	۱	۰/۰۵۷	۱	۰/۰۵۷	۳
۰/۰۱۸	۲	۰/۰۱۸	۱	۰/۰۱۸	۱	۰/۰۱۸	۴
۰/۰۷۸	۱	۰/۱۵۶	۲	۰/۰۷۸	۱	۰/۰۷۸	۵
۰/۰۳۹	۱	۰/۰۳۹	۱	۰/۰۳۹	۱	۰/۰۳۹	۶
۰/۰۶۴۷۵	۱	۰/۰۶۴۷۵	۱	۰/۰۶۴۷۵	۱	۰/۰۶۴۷۵	۷
۰/۰۳۹۵	۱	۰/۰۷۹	۲	۰/۰۳۹۵	۱	۰/۰۳۹۵	۸
۰/۳۰۵	۱	۰/۳۰۵	۲	۰/۳۰۵	۲	۰/۱۵۲۵	۹
۴/۲۸۱		۳/۴۶۸		۴/۸۶۴		مجموع نمره‌های جذابیت	

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول شماره (۷) نتیجه تشکیل ماتریس برنامه‌ریزی کمی برای شهر نفتی آبادان (عوامل درونی)

پارامترها	نمره راهبرد اول	نمره راهبرد دوم	نمره راهبرد سوم
SW=30	۲/۸۰۶	۱/۹۳۶	۱/۴۰۵

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول شماره (۸) نتیجه تشکیل ماتریس برنامه‌ریزی کمی برای شهر نفتی آبادان (عوامل بیرونی)

پارامترها	نمره راهبرد اول	نمره راهبرد دوم	نمره راهبرد سوم
OT=17	۲/۸۰۹	۲/۱۹۳	۱/۸۸۵

منبع: یافته‌های پژوهش

راهبردهای مشخص شده بر مبنای عوامل داخلی و بیرونی، سنجش ارزیابی شده است. (جدول شماره ۷ و ۸) در ارزیابی عوامل داخلی، مجموع امتیاز راهبردهای اول تا سوم برای شهر آبادان به ترتیب برابر با ۲/۸۰۶، ۱/۹۳۶، ۱/۴۰۵ می‌باشد و امتیاز این راهبردها بر اساس ارزیابی عوامل بیرونی ۲/۸۰۹، ۲/۱۹۳، ۱/۸۸۵ است. ارزیابی جذابیت

راهبردها (جدول شماره ۹) نسبت به عوامل داخلی و بیرونی در شهر استخراجی نشان می‌دهد که ارزش نهایی راهبردهای اول تا سوم به ترتیب برابر با ۲/۸۰۷، ۲/۰۴۶، ۱/۶۴۵ است.

جدول شماره (۹) ارزیابی جذابیت راهبردها نسبت به عوامل داخلی و بیرونی شهر نفتی آبادان

ردیف	شماره راهبردها	نام راهبرد	نمره جذابیت عوامل داخلی	نمره جذابیت عوامل خارجی	ارزش نهایی
۱	راهبرد اول	راهبرد زیست محیطی	۲/۸۰۶	۲/۸۰۹	۲/۸۰۷
۲	راهبرد دوم	راهبرد اقتصادی	۱/۹۳۶	۲/۱۹۳	۲/۰۴۶
۳	راهبرد سوم	راهبرد فضایی- اجتماعی	۱/۴۰۵	۱/۸۸۵	۱/۶۴۵

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول شماره (۱۰) اولویت‌های توسعه پایدار برای شهر نفتی آبادان

ردیف	شماره راهبردها	نام راهبرد	رتبه
۱	راهبرد اول	راهبرد زیست محیطی	اول
۲	راهبرد دوم	راهبرد اقتصادی	دوم
۳	راهبرد سوم	راهبرد فضایی-اجتماعی	سوم

منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری

واکاوی‌ها و یافته‌ها نشان از آن دارد که نفت شهر آبادان در مسیر دستیابی به توسعه پایدار و متوازن شهری با چالش‌ها و مشکلات عمده‌ای روبه‌رو است. بر اساس نتایج به دست آمده از بررسی نظرات کارشناسان، نخبگان و فعالان بخش‌های دانشگاهی، مدیریت شهری و صنعتی در قالب مدل تحلیلی SWOT، در میان نقاط قوت شهر آبادان در راستای توسعه پایدار شهری عواملی مانند: توان احداث صنایع تبدیلی، وجود منابع بالقوه اقتصادی برای ایجاد درآمد‌های پایدار شهری، وجود زمینه و هم‌جواری و تعامل ساکنان بومی با کشورهای عربی و افزایش سرمایه‌گذاری ناشی از ارتباطات از مهم‌ترین نقاط قوت به شمار می‌آید و عواملی مانند: ساختار اقتصاد تک بعدی، عدم توجه به صنایع پایین دست، کمبود شدید تأسیسات، تسهیلات و تجهیزات گردشگری و کمبود فضاهای سبز از عمده‌ترین ضعف‌های شهر آبادان در مسیر حرکت به سمت توسعه پایدار شهری محسوب می‌شود. نتایج حاصل آمده از دیدگاه متخصصان در قالب مدل سوات از عوامل خارجی در بخش فرصت‌ها نشان داده که عواملی مانند: تقویت عملکرد صنعت توریست، واقع شدن در منطقه آزاد تجاری-صنعتی آزاد اروند کنار و استفاده از مزیت آن، نزدیکی به بندر خرمشهر و امام خمینی برای ترانزیت و یا ترانشیپ کالا از جمله فرصت‌های فراروی شهر آبادان جهت رسیدن به توسعه پایدار شهری می‌باشد و در بخش تهدیدات، اقتصاد متکی بر منابع تجدید ناپذیر و تهی شدن روزافزون منابع نفتی، وجود ریزگردها و اثرات مخرب زیست محیطی فعالیت‌های صنعتی از تهدیدهای شهر به شمار می‌آید. از این رو پس از شناسایی عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها) و عوامل خارجی (تهدیدات و فرصت‌ها) و ارزیابی وضعیت موجود شهر آبادان به لحاظ توسعه پایدار شهری و نتایج نشان داده که راهبرد اصلی تنوع به‌عنوان مهم‌ترین و اصلی‌ترین سناریوی قابل تأکید و توجه برای این شهر با تخصیص مجدد منابع، بهره‌گیری از نقاط قوت و فرصت‌های برای رفع و کاهش تهدیدات فراروی شهر نفت‌خیز آبادان می‌باشد.

جدول شماره (۱۱) راهبردهای اصلی و فرعی و راه‌کارهای اساسی در جهت سناریوی تنوع برای توسعه پایداری شهر آبادان

سناریو	راهبرد اساسی	راهبرد فرعی	راه‌کارهای اجرایی
تنوع-بازنگری	راهبرد اقتصادی	بهره‌گیری از ظرفیت‌های محیطی در جهت حفظ تنوع محیطی و پایداری اقتصاد شهری	۱- خروج از الگوی اقتصاد تک‌محصولی مبتنی بر منابع تجدید ناپذیر در فرایند توسعه شهری ۲- توسعه صنایع تبدیلی و صنایع وابسته به نفت (پتروشیمی، دانشکده نفت) ۳- استراتژی توسعه غیر صنعتی از طریق صنعت توریسم با توجه به موقعیت طبیعی و هم‌جواری با کشورهای حاشیه خلیج‌فارس ۴- توسعه زیرساخت‌های ارتباطی باهدف تقویت کارکردهای تجاری- خدماتی با بهره‌گیری مؤثر از سهم دو درصدی درآمدهای نفتی باهدف تقویت سایر کارکردهای شهری ۵- برنامه‌ریزی برای برقراری گردشگری علمی- صنعتی از طریق ارتباط با دانشگاه‌ها و مراکز علمی ۶- ایجاد صنایع تبدیلی-تکمیلی محصولات دریایی از طریق توسعه بنادر در شهر ۷- استفاده از مزیت‌های منطقه آزاد اروند
راهبرد زیست محیطی	ارتقای کیفیت محیط زیست از طریق ساماندهی و پالایش فعالیت‌های صنعتی و کاهش آلودگی منابع محیطی آب، خاک و هوا	۱- جلوگیری از تخلیه پسماندهای سمی- صنعتی در رودخانه‌های بهم‌نشیر و اروند کنار ۲- ساماندهی و جلوگیری از رشد فیزیکی شهر و ساخت‌وسازها در حریم منابع آب سطحی، زیرزمینی و اراضی باغات و کشاورزی ۳- تنظیم فرایند توسعه شهر بر پایه ملاحظات زیست محیطی از طریق نهادینه‌سازی واحد مدیریت محیط زیست در شهرداری و تهیه بانک اطلاعات محیط زیست شهر آبادان ۴- تدوین ضوابط و مقررات زیست محیطی برای صنایع فعال در سطح شهر ۵- ایجاد مدیریت یکپارچه محیط زیست شهری و تدوین برنامه‌های جامع زیست محیطی در شهر ۶- تهیه مدل توسعه پایدار شهری با رویکرد زیست محیطی و با مشارکت کمیته‌های راهبردی مدیریت شهری ۷- ایجاد فضاهای اکو توریستی و تفریحی جذاب و با طراوت در حاشیه اطراف رودخانه‌های بهم‌نشیر و اروند کنار ۸- توسعه سیاست‌های لازم برای مشارکت‌های مردمی به‌عنوان اصلی‌ترین عامل حفظ زیست شهری	۱- جلوگیری از تخلیه پسماندهای سمی- صنعتی در رودخانه‌های بهم‌نشیر و اروند کنار ۲- ساماندهی و جلوگیری از رشد فیزیکی شهر و ساخت‌وسازها در حریم منابع آب سطحی، زیرزمینی و اراضی باغات و کشاورزی ۳- تنظیم فرایند توسعه شهر بر پایه ملاحظات زیست محیطی از طریق نهادینه‌سازی واحد مدیریت محیط زیست در شهرداری و تهیه بانک اطلاعات محیط زیست شهر آبادان ۴- تدوین ضوابط و مقررات زیست محیطی برای صنایع فعال در سطح شهر ۵- ایجاد مدیریت یکپارچه محیط زیست شهری و تدوین برنامه‌های جامع زیست محیطی در شهر ۶- تهیه مدل توسعه پایدار شهری با رویکرد زیست محیطی و با مشارکت کمیته‌های راهبردی مدیریت شهری ۷- ایجاد فضاهای اکو توریستی و تفریحی جذاب و با طراوت در حاشیه اطراف رودخانه‌های بهم‌نشیر و اروند کنار ۸- توسعه سیاست‌های لازم برای مشارکت‌های مردمی به‌عنوان اصلی‌ترین عامل حفظ زیست شهری
راهبرد فضایی اجتماعی			۱- تأکید بر رفع نابرابری‌ها (عدالت اجتماعی) از طریق توزیع عادلانه امکانات و خدمات در شهر ۲- مقاوم‌سازی و رعایت اصول و مقررات در ساخت‌وسازها به هنگام بحران‌های شهری (پدافند غیر عامل) ۳- تشویق به ایجاد و تقویت سازمان‌های مردم نهاد باهدف کاهش آثار سوء ناشی از دوگانگی فعالیت‌های مدرن و سنتی و باهدف حفظ ویژگی‌های هویتی بومی ۴- ایجاد تمرکززدایی صنعتی با انتقال بخشی از فعالیت‌های صنعتی (صنایع پایین دست) به اطراف شهر توسط وزارت نفت به‌عنوان متولی اصلی طرح صنعتی وابسته به نفت ۵- تأکید بر رشد هوشمند و جلوگیری از توسعه رشد افقی شهر

منابع

- ۱- امیری، سید نورالدین، نفت شهرهای ایرانی، (۱۳۹۴) انتشارات دانشگاه خلیج‌فارس، چاپ اول، بوشهر.
- ۲- بحرینی، سید حسین و حمید رضا جهانی مقدم (۱۳۸۳) استفاده از توان‌های بالقوه مناطق جهت توسعه گردشگری (مطالعه موردی: پارک موزه نفت مسجد سلیمان) مجله محیط‌شناسی شماره ۲۷.
- ۳- حکمت نیا، حسن و میرنجف موسوی، ۱۳۸۵، کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و ناحیه‌ای، چاپ اول، یزد، انتشارات علم نوین.

- ۴- زیاری، کرامت اله، ۱۳۸۸، مبانی و تکنیک‌های برنامه‌ریزی شهری، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه یزد.
- ۵- ربیعی فر، ولی اله و دیگران (۱۳۹۲) ارزیابی توسعه پایدار شهر زنجان از دیدگاه ریست محیطی بر پایه تکنیک swot. مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال چهارم، شماره ۱۶، بهار.
- ۶- رهنمایی، محمد تقی، و دیگران، (۱۳۹۰) ارزیابی قابلیت‌های توسعه شهری مراغه با استفاده از مدل ترکیبی SWOT-ANP. مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۲۴.
- ۷- رهنما، محمد رحیم (۱۳۹۰) تحلیل مدیریت استراتژیک در کلان‌شهر مشهد با استفاده از مدل SWOT نثریه علمی- پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی، شماره ۴۲، (۱۳۹۰).
- ۸- فیروزبخت، علی و همکاران، راهبردهای ساختار زیست محیطی شهر با رویکرد توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر کرج)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۸۰، ۱۳۹۱.
- ۹- فرهودی، رحمت اله، و دیگران (۱۳۸۸)، ارزیابی استراتژیک الگوی توسعه شهرهای نفت‌خیز با تأکید بر ابعاد اقتصادی (مطالعه موردی: شهر دوگنبدان)، نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی دانشگاه تبریز، شماره ۲۹.
- ۱۰- قدمی، مصطفی و همکاران (۱۳۹۰) تعیین استراتژی‌های متکی بر صنعت استخراج نفت با استفاده از روش swot، آنالیز IEA و ماتریس QSPM مورد مطالعه شهر دوگنبدان، مجله علمی- پژوهشی آمایش فضا، شماره ۳، ۱۳۹۰.
- ۱۱- مختاری ملک‌آبادی، رضا و همکاران (۱۳۹۳) سنجش و ارزیابی شاخص‌های پایدار اجتماعی- فرهنگی در شهرهای استخراجی (مطالعه مورد شهر عسلویه)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال پنجم، شماره ۱۹.
- ۱۲- مختاری ملک‌آبادی، رضا و همکاران (۱۳۹۴) تعیین راهبردهای توسعه شهری پایدار در شهرهای استخراجی (نمونه شهر استخراجی عسلویه) مجله آمایش جغرافیایی دانشگاه گلستان، شماره ۱۵.
- ۱۳- مشاور طرح و آمایش، طرح جامع تجدید نظر شهر آبادان، ۱۳۸۷.
- ۱۴- مشهدی زاده دهقانی، ناصر (۱۳۸۷) تحلیلی بر ویژگی‌های برنامه‌ریزی شهری در ایران، انتشارات دانشگاه علم و صنعت، چاپ دوم، تهران.
- ۱۵- شیرازی، محمود (۱۳۹۳) سیمای شهری و جاذبه‌های گردشگری آبادان، انتشارات افروند، چاپ دوم.
- 16-olsen,J.E.T.Haslett,Strategic Management in Action, Systemic practice and Action Research, VOI.15,2002.
- 17-Halla,f,A SWOT anaiysis of strategis urban development planning: the case of Dar es salaam city in Tanzania Habitat international, V Ol.2007.
- 18-Hayley, C,Strategis planning reborn work study vol.1999.
- Wellington City Council, Urrban Development Strategy,2006-.19
- 20-Urban Development Institute of Austainable urban development program,Enviromnet Economy and Community,Washington,D.C:Island press:2006.
- 21-Kangas,et al.A Wot: integration the AHPwith SWOT Anaiysis. ISAHP,BERNE, Switzer Land,Agust.2001.